

író a magyaroknak az Ung folyónál történt táborozására utaló mellékmondatot Anonymus gesztája alapján fogalmazta meg. A feltevés megerősíti azt a korábban megfogalmazott álláspontot, amely szerint a barát olvasta P. mester művét.¹⁹

A továbbiakban a ferences szerző a krónikára támaszkodva néhány mondatban utal a hunok, azaz a magyarok első és második bejövetelére. Az első Szent István-sermóhoz hasonlóan itt is lazán kezeli a krónikát; azt állítja például, hogy Aladár, Attila fia utód nélkül halt meg (Atthila ... genuit Aladarium, qui sine prole decessit), jöllehet a krónika egyáltalán nem utal Aladár utódaira.²⁰

A leírtakból kitűnik, hogy Laskai szövegformáló módszere ugyanolyan, mint az első Szent István-sermo honfoglalás-történetének esetében: a több forrás alapján feltehetőleg emlékezetből megfogalmazott elbeszélést a Hartvik-féle Szent István-legendán alapuló mondatok foglalják keretes szerkezetbe. Érdemes hangsúlyozni, hogy a Knauz-krónika családjába tartozó szövegből, Anonymustól és Kézaitól egyik sermórészletben sem vesz át hosszabb, összefüggő passzusokat. Ezek a források csak felvillanásszerűen vannak jelen a két idézetben. A ferences barát számára a két honfoglalás-történet megszövegezése során a vezérfonalat a Thuróczy-krónika jelenthette, amelyet – ahogy azt már korábban láthattuk – számos esetben felhasznált.²¹

KERTÉSZ BALÁZS

Egy 12. századi lelkipásztori „zsebkönyv.” A National Library of Scotland, Edinburgh, Ms. 18. 8. 6 jelzetű kézírata.* A Kálmán király uralkodásának idején (1095–1116) összehívott I. Esztergomi Zsinat (1100)¹ előírta, hogy minden főesperesnek kánonjogi kézikönyvvel (liber canonicus) kell rendelkeznie.² Ez a gyűjtemény abban az időben minden valószínűség szerint a Decretum Burchardi Wormatiensis, vagy ennek valamilyen kivonata lehetett Magyarországon.³ Az említett magyar zsinat ugyanarra az időszakra esik, amikor Chartres-i Szent Ivo püspök egyházi jogi gyűjteményt szerkeszt. Ivo szándéka, hogy a kánonjogi ismeretek megerősítésével, a papság életének és a pasztorális tevékenység fegyelmi kereteinek összegyűjtésével segítse az egyház intézményes működését. Chartres-i Ivo munkáit 1093 és 1095 között állíthatta össze. A kánojtörténet hagyományosan három gyűjteményét tartja számon: a Collectio tripartitát; a Decretumot; és a Panormiát.⁴ Az utóbbi évtizedekben ezeket a gyűjteményeket egymáshoz való viszonyuk, illetve a Decretum

¹⁹ KERTÉSZ: *Laskai Osvát...*, i. h. 2005. 373–384.

²⁰ JOHANNES de Thurocz: *Chronica*, i. m. 1985. 56–57. A másik István-beszédhez I. KERTÉSZ: *Laskai Osvát...*, i. h. 374–375.

²¹ KERTÉSZ: *Krónikaszövegek...* i. h. 2005. 669–684.

* A tanulmány az Instituto de Derecho Europeo Clásico (IDEC) és A középkori kánonjogi gyűjtemények és az európai ius commune című, OTKA T 048584/2004 sz. kutatási program keretében készült. Külön köszönetet mondunk Prof. Carlos Larrainzarnek és Prof. José Miguel Viejo-Ximéneznek az IDEC, továbbá Kenneth Dunn-nak (National Library of Scotland Edinburgh.)

¹ WALDMÜLLER, L.: *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn*. Paderborn–München–Wien–Zürich, 1987. 168–169.

² Ut omnes archidiaconi breviar(i)um canonum habeant. ZÁVODSZKY Levente: *Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*. Bp. 1904. 205.

³ SZUROMI Sz. A.: *Les trois premiers synodes d'Esztergom et la discipline ecclésiastique en Hongrie au XIIe siècle*. = *Folia Theologica* (12.) 2001. 57–64.

⁴ Kiadások: *Panormia* (a továbbiakban IP): MIGNE, I. P.: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1–221. Lutetiae Parisiorum 1844–1864. (A továbbiakban PL) 161. 1041–1344. – Decretum (a továbbiakban ID): PL 161. 67–1022. – Tripartita (a továbbiakban Tr) (kiadatlan).

Gratiani forrásai között betöltött szerepük szempontjából vizsgálta a kutatás (vö. Martin Brett, Peter Landau). Az általunk végzett kodikológiai és szövegkritikai elemzések, továbbá a Luccai Szent Anzelm gyűjteményével való összehasonlítás újabb szempontokat adtak Chartres-i Szent Ivo tevékenységének értelmezéséhez.⁵ Ezeket a sajátosságokat kiemelkedő módon illusztrálja az Edinburghban őrzött Panormia kézirat.

1. A kódex

George Mackenzie könyvtárát hozott létre Edinburghban, az úgynevezett Advocate's Library, vagyis Ügyvéd Könyvtárát. Az intézmény a 17. század nyolcvanas éveiben, valamikor 1684 és 1689 között alakult meg.⁶ A könyvtár állománya különösen gazdag anyaggal gyarapodott 1698. december 10-én, amikor megvásárolták Sir James Balfour of Denmilne (1600–1657) magánkönyvtárát.⁷ Ebben a Balfour Gyűjteményben különféle jogi és kánonjogi munkák is megtalálhatók, beleértve az anyag legrégebbi kánonjogi kéziratát, amely egy 12. századi szövegátújja Chartres-i Szent Ivo kánongyűjteményének,⁸ nevezetesen a Panormiának.⁹

A Skóciai Nemzeti Könyvtár (Edinburgh, National Library of Scotland) Ms. 18. 8. 6-os kéziratában a kötet kezdőlapján, marginális possessor bejegyzés található a 18. századból: „Ex libris facultatis iuridicae Edinburgi.” A vele ellentétes margón kivehető a 16–17. századi kézzel írt rubricus cím: *Isidorus Episcopi Carnotensis Decreta siue Panormia*. A kódex mindkét fedőlapja fából készült. A fóliók mérete meglepően kicsi, mindössze 155×101 mm.¹⁰ A kézirat összeállításához

⁵ SZUROMI, Sz. A.: *Some observations on BAV Pal. lat. 587 as compared with other textual witnesses of Ivo's works*. = *Ius Ecclesiae* (17.) 2005. [megjelenés alatt].

⁶ RAE, T. I.: *The Origins of the Advocates' Library*. In: CADELL, P.–MATHESON, A. (ed.) *For the encouragement of learning. Scotland's National Library 1689–1989*. Edinburgh, 1989. 1–22, különösen 1.

⁷ CUNNINGHAM, I. C.: *The Manuscript Collections to 1925*. In: CADELL, P.–MATHESON, A. (ed.) *For the encouragement of learning. Scotland's National Library 1689–1989*. Edinburgh, 1989. 119–138, különösen 120–122.

⁸ Vö. ERDŐ, P.: *Die Quellen des Kirchenrechts. Eine geschichtliche Einführung (Adnotationes in Ius Canonicum 23)*. Frankfurt am Main, 2002. 98–100. – FOURNIER, P.: *Les collections canoniques attribuées à Yves de Chartres*. = *Bibliothèque de la École des chartes* (57.) 1896. 645–698; (58.) 1897. 26–77, 293–326, 410–444, 624–676 [repr. in FOURNIER, P.: *Mélanges de droit canonique. I.* (Ed. KÖLZER, P.) Aalen, 1983. 451–678]; LANDAU, P.: *Die Rubriken und Inskriptionen von Ivos Panormie*. = *Bulletin of Medieval Canon Law* (12.) 1982. 31–49. BRETT, M.: *Creeping up on the Panormia*. In: HELMHOLZ, R. H. (ed.): *Grundlagen des Rechts*. Paderborn, 2000. 205–270. BRETT, M.: *The Sources and Influence of Paris, Bibliothèque de l' Arsenal 713*. In: LANDAU, P. (ed.): *Proceedings of the Ninth International Congress of Medieval Canon Law*. Vatican City, 1997. 149–167. KÉRY, L.: *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400–1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*. (History of Medieval Canon Law.) Washington, D.C. 244–260. AUSTIN, G.: *Editorial concerns in the Ivonian Panormia: the case of repetitious canons in book 8*. = *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* (89.) 2003. 82–106.

⁹ CUNNINGHAM, I. C.: *Sir James Balfour's Manuscript Collection: The 1698 Catalogue and other sources*. = *Edinburgh Bibliographical Society Transactions VI/6* (Session 1997–8, 1998–9). Edinburgh 2004. 224 [197].

¹⁰ BORLAND, C. R.: *A Catalogue of the Medieval Manuscripts in the Library of Faculty of Advocates at Edinburgh, compiled during the tenure of Carnegie Research Scholarship in the University of Edinburgh in the years 1906–1908. I.* Theology. Edinburgh, 1909. 241.

alapvetően tizenkét fóliós ívfüzeteket használtak, kivéve az első (nyolc fóliós), a harmadik (tíz fóliós) és a nyolcadik (nyolc fóliós) ívfüzetet. Sajnos a kötet sokszor elázott, amely több helyen maradandó nyomot hagyott.¹¹ A 12. századi írás jellege a jelenlegi Franciaország területére utal, mint a másolás földrajzi helyére. Néhány helyen 12–13. századi kéztől III. Sándor pápának (1159–1181) tulajdonított kiegészítéseket olvashatunk a szövegben.¹² Továbbá két, az ívfüzetek közé később beillesztett pergamencsíkot is találunk, amelyeken a kézírás a 15. század jellegzetességeit tükrözi (fol. 40Ar; 52 Ar).

A kódex legelején, két kpergamen fólió található, amelyeket a kodikológiai vizsgálat el tudott különíteni a kötet egészétől. Ezek egyházi bírósági eljárással kapcsolatos szöveget tartalmaznak, egy oszlopba rendezve. Ez a szöveg az első 12. századi kézzel írt emlék a kéziratban (n° 1).¹³ Az iniciálék általában hiányoznak a fejezetek első szavának éléről.¹⁴ Amennyiben az iniciálék megvannak, piros, kék vagy zöld színűek. Itt jegyezzük meg, hogy a kódexnek ez a része mindegyik oldalán körül volt vágva, és legalább 2 cm hiányzik az eredeti méretből. Az ívfüzetek pergamenjének állapota nem nevezhető túl tisztának, amely a mindennapos használatot sejteti. Az ívfüzetek minősége és az íráskép is megváltozik az első számozott fólión, amely már Ivo gyűjteményét tartalmazza. Ezt mutatja a rubrummal írt szöveg: „Incipit prologus Ivonis venerabilis” (...), majd utána zöld színnel az incipit: „Exceptiones ecclesiasticarum” (...), mely világosan jelzi a *Panormia* gyűjtemény kezdetét.¹⁵ Itt még egyszer megtaláljuk a bal margón ugyanazt a possessor bejegyzést.¹⁶ Az első számozott fólió alján 15 mm széles pergamen hozzátoldás figyelhető meg, amelyhez hasonló bővítést találunk a fol. 4, 5, 8, 14, és 15 alján is. Ezek egyértelműen későbbi kiegészítései a kódexnek, mivel a fol. 8v-n olvasható a következő ívfüzet incipitje, amely alá van erősítve a pergamen kiegészítés. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a fol. 21r-től egészen a 36v-ig a pergamen mérete nagyobb, mint a kódexben máshol. Ez a rész tartalmazza a *Panormia* harmadik könyvét.¹⁷

Az íráskép, mint említettük, többször változik a kódexben, melynek alapján nyolc kezdet tudunk megkülönböztetni a teljes szövegben. Már utaltunk az első kézre (n° 1), amely tehát a két első számozatlan fóliót írta. Ezután az első számozott oldalon megjelenik a második kéz (n° 2), a kódex

¹¹ Vö. Különösen Fol. 31v-36v.

¹² Például: Fol. 55v–56r. Alexander III Rotrodo rothomagensi archiepo. Omnes quisitum est a nobis ex partetua (...) qia nec exodat tusc. V. id. octob; cf. *Regesta Pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, ed. JAFFÉ, P.–WATTENBACH, G. curaverunt LOEWENFELD, S. [JL]–KALTENBRUNNER, F.[JK]–EWALD, P.[JE], I. Lipsiae, 1885.² JL 13583; cf. X 5. 39. 1–3.

¹³ Fol. [1]r-[2]v. Quod usque ad terminum litis in iudicio permanebit indicatum solui nisi dns iudicatum solui pro eo cauerit. Ibi satis dare cogita quis ubi iuditium (...) uel xxx uel xl an.

¹⁴ Fol. [1]r-[1]v. [P]ost satisdationem exutque parte (...) non dederit iura est /dicium uendselis; [D]iutine admodis constitutum (...) procuratore presere; [P]ost hoc oram instituita (...) preiudicialia appellantur; [V]olent ad quaedam actiones (...) / fol. [2]r /pete s i tllr a.; [E]lulus dr s peti IIIor modis. Re. tpr. causa. loco. Re: V siquis pro xxx petat. Tpr. si ante diem vel conditionem petat. loco ut si quis parisi conpetat: quod hi debet solui (...) de exceptionibus dispiciamque; [N]on solum agit qui actionem proponit (...).

¹⁵ Fol. 1r.

¹⁶ Fol. 1r.

¹⁷ IP 3 a következő témákat tartalmazza: De summi pontificis electione; de electione et consecratione episcoporum et presbyterorum; de aetate ordinandorum; de officiis illorum qui sunt ordinandi, de qualitate ordinandorum; qui laici debeant ordinari; de mutatione episcoporum vel sacerdotum; de ordinatis non reordinandis, de continentia ordinandorum; de simoniace; de professione hereticorum; de lapsis post eorum ordinationem; de clerico homicidia; de usuris; de servis non ordinandis; de vita clericorum; de religiosis; de virginibus – viduis – et abbatissis.

törzsszövegének másolója. A fol. 7r-n kortárs kézzel tematikus összefoglalóját találjuk a főszövegben olvasható kánonnak, kivéve a fólió jobb felső sarkába (n° 3). A fol. 20v alján újabb kortárs, de más kézzel írt rubrumos bejegyzés (n° 4) egészíti ki a kánon tartalmát: „Perfectum est (...) ieiunatum et interior orati.” Ez a mondat a második ívfűzet utolsó mondata. Ugyanezzel a negyedik kézzel találkozunk a fol. 39v befejező mondatánál is: „De humiliatio poterit dia: Unusquisque superbus totiens ad culpam (...) pars maxima numeri”; továbbá még kétszer, fol. 65r-n¹⁸ és a fol. 99v-n.¹⁹ A fol. 40v alján hosszabb kiegészítést olvashatunk. Ez III. Sándor pápa egy levelének részletét idézi (n° 5) melyet sikerült azonosítanunk a *Decretales Gregorii IX*-ben szereplő X 1. 29. 6 második felével.²⁰ A kiegészítés írásképe későbbinek tűnik, mint a n° 2, de korábbiak mint n° 4, azaz valamikor a 12–13. század fordulója körül íródhatott. Megjegyzendő, hogy még egy III. Sándornak tulajdonított szövegtörredék található ebben a kódexben ugyanettől a kéztől²¹ és még egy további, a szöveg szerzőjének megjelölése nélkül.²² A n° 6, XV. századi másoló lejegyzésében a fol. 40Ar,²³ 52Ar²⁴ és 53r,²⁵ illetve a fol. 104r-v.-n lévő szöveget olvashatjuk. A n° 7 szintén III. Sándor pápa dekretálásának részletével (vö. X. 5. 39. 1–3)²⁶ egészíti ki az alapszöveget (n° 2 keze) a fol. 86r²⁷ kö-

¹⁸ Fol. 65r. Si quis uiduarum rapuit (...) anathema sit.

¹⁹ Fol. 99v. || in omni munundina.

²⁰ Fol. 40v. A III Wintoniensi episcopo. Innotescat sollicitudini tue qui iudex (...) in hac partem committere potest; cf. JL 14156; cf. X 1. 29. 6: Quamvis simus multiplicitate negotiorum impliciti, et gravibus diversisque sollicitudinibus occupati, nos tamen cogit praeter debitum commune tuae fraternitatis caritas et dilectio, qua personam tuam diligimus, tuis consultationibus respondere, ne videamur indiscussa relinquere quae nobis enodanda tua voluti discretio praesentare. Innotescat itaque sollicitudini tuae, quod iudex a nobis delegatus causam sibi commissam potest aliiis, [uni vel pluribus] delegare, aut totam audiendam et terminandam, aut etiam, ut audiant allegationes et rationes et attestationes recipiant, et sententiam sibi servent, vel ut horum aliquid tantummodo faciunt iuxta voluntatem et beneplacitum delegantis; quanquam non possit eandem causam alii appellatione postposita delegare, etsi sibi appellatione remota commissa. Si vero duobus causa committitur; etiam si non apponatur, ut unus sine altero procedat in ea, nihilominus unus ex ipsis, sive suo consiudici sive alii, vices suas potest committere in hac parte. FRIEDBERG II. 159.

²¹ Fol. 55v–56r. Alexander III. Rotrodo rothomagensi archiepo. Omnes quisitum est a nobis ex partetua (...) quia nec exodat tunc. V. id. octob; vö. JL 13583 (8774): Rotrodo, archiepiscopo Roto-magensi, scribit, ut „eos, qui ab episcopis suffraganeis sint excommunicatione innodati, et ad audientiam eius appellent, recepto ab iis iuramento, debeat absolvere” ac deinde „causam audire, quia excommunicati ante absolutionem non sint audiendi”.

²² Fol. 45v–46r. De his qui (...): Religiosum a correptione sui prelati non posse appellari (...) ordinis corrigas et casiges.

²³ Fol. 40Ar. Dictusato quo non procedit ex caritate non (...) censerit fieri debet; a fol. 40av üres.

²⁴ Fol. 52Ar. Uero in legenda aug. in pius (...) iulii-beant.

²⁵ Fol. 53r. Hec lamant (...).

²⁶ X 5. 39. 1: Super eo vero, quod a nobis consilium postulasti, utrum scholares, si se invicem percusserint in plena vel minori aetate, clerici aut religiosi viri in claustris, secundum canonem illum, quo statutum est, ut illi, qui in clericis violentas manus iniiciunt, mittantur ad apostolicam sedem absolvendis, debeant pro sua absolutione ad eandem sedem venire inquisitione tuae taliter respondemus, quod, si clerici infra puberes annos se adinvicem, aut unus alterum percusserint, non sunt ad apostolicam sedem mittendi, quia eos aetas excusat. Nec etiam clerici, si sunt plenae aetatis, et non de odio, vel de invidia, vel de indignatione, sed levitate iocosa se adinvicem percutere contingat, neque magister, si scholarem clericum intuitu disciplinae vel correctionis percusserit, quia non potest in ipsis iniectio manuum violenta notari. Ceterum si ex odio iidem scholares vel saeculares clerici sese percusserint, pro sua absolutione debent ad apostolicam sedem venire. FRIEDBERG, AE.: *Corpus iuris canonici. II*. Lipsiae, 1879. 889–890; X 5. 39. 2: Monachi vero et canonici regulares, quocumque modo se in claustris percusserint, non sunt ad apostolicam sedem mittendi, sed secundum

zepétől. Ez a kiegészítés a többi III. Sándor pápa levelét tartalmazó töredékhez hasonlóan a 12–13. századra tehető. Végül a fol. 104r-n a n° 6 által írt szöveg mellett egy 12. századra datálható bejegyzés olvasható, amely a n° 8 kéz.től származik.²⁸

2. *Ivo műve a National Library of Scotland, Edinburgh, Ms. 18. 8. 6 jelzetű kódexében*

1. Chartres-i Ivo *Panormiája* az első számozott fólión (fol. 1r) kezdődik, ahol a pergamen minősége javul. Amint már jeleztük, a kézirat elején sajátos módon a következő cím olvasható: *Decretum* vagy *Panormia*, mely megegyezik Sebastian Brant 1499. évi *Panormia* kiadásának címével.²⁹ A tartalom minden kétséget kizáróan megerősít bennünket abban, hogy egy valódi *Panormia* szöveg tanúval állunk szemben. Felismerhető a hagyományos *Panormia* állományához tartozó kánonok nyolc könyvre osztott anyaga, egészen a fol. 100v-ig. Minden könyv elején és végén ott találjuk az azokat jelző rubrikákat. Sőt, a fol. 86v-n láthatjuk azt a tipikus 'arbor consanguinitatis'-t, amelyet általában a *Decretum* jellegzetességeként szokás említeni, de a legutóbbi szövegkritikai vizsgálatok bizonyították, hogy alapvetően hozzátartozik a *Panormia* anyagához is. Ez a része volt leginkább igénybe véve a kódexnek. Egy másik 'arbor'-t, azaz vérrokonsági táblázatot is találunk fol. 87r-n.

Mindezek tükrében két lényeges jelenséget kell megfontolnunk: 1) A kódex nagyon piszkos és zsíros, különösen olyan fóliókon, amelyek a keresztség, vagy más szentség kiszolgáltatásával kapcsolatos kánonokat tartalmaznak; 2) A számos később beillesztett kiegészítés.

2. A kódex mérete és állapota világosan, hogy az valahol a mindennapos használatban töltött be szerepet. A leginkább elhasznált részek és a kiegészítések tartalma alapján a használat területe egyértelműen lelkipásztori, ahol központi szerepet kapott a szentségek kiszolgáltatása.³⁰ De az első két fólió más benyomásokat is ébreszt, mivel ezek bírósági eljáráshoz kapcsolódó szövegtöredékeket idéznek. Ezek a töredékek – nagyon valószínű – gyakorta használatban voltak, ami indokolhatja a kódex elejére való illesztésüket. Ugyanez a gyakori használat magyarázhatja azokat a különböző fizikai kiegészítéseket is, amelyeket hol a lapok aljára férceltek,³¹ hol pedig az ívfüzetek közé kötöt-

providentiam et discretionem sui abbatis disciplinae subdantur, et, si discretio abbatis non sufficit ad eorum correctionem, est providentia dioecesiani episcopi adhibenda. FRIEDBERG II. 890; X 5. 39. 3: Si vero aliquis alicuius potestatis ostiarius, sub praetextu sui officii malignatus, clericum laeserit, ab episcopo suo potest absolvi, nisi forte eundem clericum graviter vulneraverit. Officialis vero pro iniectione manuum in clericum non potest sine mandato Romani Pontificis absolutionis beneficium promereri, quia nulli laico super clericum tanta datur auctoritas, nisi forte turbam arcendo irruentem, non ex deliberatione, sed fortuito casu clericum laedat. (...) FRIEDBERG II. 890.

²⁷ Fol. 86r. [A]lexander pp. III. Bartholomeo episcopo exoniensi. Super eo uero quod a nobis (...) fortuito sedat; vö. JL 12180 (8187. 8987): B(artholomaeo), episcopo Exionensi, respondet, quibus poenitentis afficiendi sint „illi, qui animo occidendi Thomam, quondam archiepiscopum Cantuariensem, aut feriendi, aut capiendi, citra vel circa manuum iniectionem se fateantur venisse, illi, qui se asserant animum regis inflammasse ad odium, unde forte fuerit homicidium subsecutum, ii, qui se dicant illius sancti viri et suorum post mortem eius occupasse spolia, illi, qui sola excommunicatorum participatione se reos esse cognoscant, clerici, quos constet armatos interfuisse tanto facinori, illi clerici, qui consilium illud dederint, ut vir sanctus caperetur”. Scribit, si scolares vel clerici infra puberes annos sese invicem aut unus alium percusserit, eos non esse ad apostolicam sedem mittendos. Addit de monachis, canonicis regularibus, ostiariis, officialibus.

²⁸ Fol. 104r. Que et in rebus bonis gloria non (...) gloriam humiliatim.

²⁹ *Liber decretorum sive panormia Ivonis*. Ed. S. BRANT. 1499.

³⁰ Cf. Fol. 8v-9v; 10v-11r; 12v-13r; etc.

³¹ Cf. Fol. 1, 4, 5, 8, 14, 15.

tek.³² Sőt, a néhány üresen maradt fólió szakasz is kiválóan megfelelt a használatban szükséges újabb kánoni előírások feljegyzésére. Ha egy pillantást vetünk a kézirat utolsó részére (fol. 101r-103v) a kiegészítések indoka sokkal érthetőbbé válik számunkra. Számozás nélküli idézeteket találunk itt, főképp a II. Lateráni Zsinatról (a. 1139; 2–8. kánonok).³³ Ezt a függelékét olvashatjuk Jacques-Paul Migne kiadásának végén is a „Patrologia Latina”-ban,³⁴ kivéve a fol. 102r–103v részt. Ez a kiegészítés, ahogy azt már egy másik tanulmányunkban kimutattuk,³⁵ egy olyan kánonnal kezdődik (IP 8. 137), ami útmutató a legfontosabb egyházi ünnepekhez, mintegy liturgikus kalendárium. De az idézett kánonok között találunk a simóniával (IP 8. 138),³⁶ a kiközösítéssel kapcsolatos szövegeket (IP 8. 139, 141),³⁷ vagy a klerikusok azon kötelezettségéről, hogy viseljék a sajátos egyházi ruházatukat (vö. IP 8. 140),³⁸ kiegészítve a celibátus megtartásának előírásával (IP 8. 143).³⁹ Ezek között

³² Cf. Fol 44A, 52A.

³³ Fol. 101r-101v. Statuimus ut si quis simoniace ordinatus (...) perfruatur; vö. C. 1 q. 3 c. 15, FRIEDBERG I. 418. (Conc. Lat. II. c. 2);

Fol. 101v. A suis episcopis (...) teneat obnoxii; Precipimus etiam episcopi (... aspectu s potius quod (...) beneficiis; vö. C. 21 q. 4 c. 5, FRIEDBERG I. 859 (Conc. Lat. II. c. 4); Illud autem quod in sacro calcedonensi (...) sententie subiaceat; vö. C. 12 q. 2 c. 47, FRIEDBERG I. 702. (Conc. Lat. II. c. 4; Friedberg a Reims-i Zsinat [1131] c. 3-mal azonosítja); Decreuimus ut hi qui in ordine (...) deseruire; vö. D. 28 c. 2 [Decernimus (...) immunditiis deservire.] FRIEDBERG I. 101. (Friedberg a Reims-i Zsinat [1131] c. 4-gyel azonosítja); Ad hoc predecessorum nostrorum gregor. VII, urbani et pascalis romanorum (...) habet cognouer; Ut autem lex continentie (...) obseruari decreuimus; vö. C. 27 q. 1 c. 40, FRIEDBERG I. 1059. (Conc. Lat. II. c. 7–8).

Fol. 101v-102r. Praua autem consuetudo et detestabilis (...) ab ecclesiae liminibus arceantur (Conc. Lat. II. c. 8); Decimas ecclesiarum qualis in usum (...) excommunicationi subiaceant.

Fol. 102r-102v. Ibi est grande studiu defensionis (...) illo sola exteriora perdebamus.

Fol. 102v-103r. Sclaria gi iudicia si habueritis (...) salus pater regnii.

Fol. 103r-103v. Aug. Qui uoluerit tecum in iudicio (...) aliud in dumti habes; Non unus est superbie modus (...) efferitur.

³⁴ IP 8. 137–154; vö. PL 161. 1339–1441.

³⁵ L. 5. jegyzet

³⁶ IP 8. 138: Statuimus ut si quis Simoniace ordinatus ab officio omnino cadat, quod illicite usurpavit; vel si quis praebendam, vel prioratum, vel diaconatum, aut honorem, vel promotionem aliquam ecclesiasticam, utpote chrisma, id est oleum sanctum consecrationem altarium vel ecclesiarum interveniente execrabilis ardore avaritiae per pecuniam acquisivit, honore male acquisito careat; et emptor atque venditor et interventor nota infamiae percillantur, et nec pro pastu nec sub obtentu alicuius consuetudinis ante vel post a quoquam aliquid exigatur, vel ipse dare praesumat, quoniam Simoniacum est, sed lebere et absque imminutione aliqua collecta sibi dignitate perfruatur. PL 161. 1340; vö. FRIEDBERG I. 418.

³⁷ IP 8. 139: A suis episcopis excommunicatos ab aliis suscipi omnino prohibemus. Qui autem excommunicato, antequam ab eo qui eum excommunicaverit, absolvatur, communicare praesumpserit, pari sententia teneatur obnoxius. PL 161. 1340; IP 8. 141: Illud autem quod in Chalcedonensi sacro constitutum est concilio, irrefragabiliter conservari praecipimus, ut videlicet decedentium bona episcoporum a nullo omnino hominum diripiantur, sed ad opus Ecclesiae et successoris sui in libera oeconomia vel clericorum remaneant potestate. Cesset igitur illa detestabilis et saeva rapacitas. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, excommunicationi subiaceat. PL 161. 1341; vö. FRIEDBERG I. 702.

³⁸ IP 8. 140: Praecipimus etiam quod tam episcopi quam clerici in statuta mentis et in corporis habitu Deo et hominibus placere studeant, et neque in superfluitate, scissura, aut colore vestium, neque in tonsura, inuentium, quorum forma et exemplum esse debent, offendant aspectum, sed potius quid eorum deceat sanctitatem, qui si moniti ab episcopis emendari noluerint, ecclesiasticis careant beneficiis. PL 161. 1340–1341; vö. FRIEDBERG I. 859.

a kánonok között mindössze egy hasonlóság van: a papság mindennapi életéhez kötődnek, így tökéletes megerősítése a kódex mindennapi használatának.

3. Ha kinyitjuk a *Decretum Gratiani*t (1140 körül), találunk benne egy szöveget Ysidorus Hispalensisnek tulajdonítva,⁴⁰ amely valójában egy idézet Paulus munkájából (*Pauli Sententiarum*, 4. 10), ami fennmaradt a Lex Romana Visigothorumban.⁴¹ Ez a kánon (Nomina graduum superiorum, siue inferiorum, siue ex latere uenientium) a C. 35 q. 5 c. 6 a Friedberg féle kiadásban (Fd), amelyet a „De gradibus uero consanguinitatis” című questio végére illesztett a gyűjtemény összeállítója, jó távol az „arbor consanguinitatis”-tól. A *Decretum Gratiani* római kiadásában ellenben közvetlenül a C. 35 q. 5 c. 6 mellett helyezkedik el ez az „arbo.”⁴² A kánon szövege valójában a legalapvetőbb kifejtése a vérrokonsági fokozatoknak a 11. századi kánonjogi gyűjtemények kánonállományában, amihez mindig hozzá van kapcsolva a „vérrokonsági fa.”⁴³ Ez a kijelentés igaz Ivo kánoni műveivel kapcsolatosan is⁴⁴: IP 7. 90;⁴⁵ ID 9. 64⁴⁶ és a Tr 3. 17 (18) is tartalmazza ezt a kifejtést az „arbor consanguinitatis”-szal együtt, vagy legalább egy üres fóliót erre a célra, a házasság tárgyalásánál.⁴⁷ Mindössze csak megjegyezzük, hogy Ivo gyűjteményének ez a része, azon jelentős részek közé

³⁹ IP 8. 143: Ut autem lex continentiae et Deo placens munditia in ecclesiasticis personis et sacris ordinibus dilatetur, statuimus quatenus episcopi, presbyteri, diaconi vel subdiaconi, regulares canonici et monachi, atque conversi et professi qui sanctum transgredientes propositum, uxores copulare sibi praesumpserint, separentur; huiusmodi namque copulationem quoniam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus; qui etiam ab invicem separati sunt, pro tantis excessibus condignem poenitentiam agant. Idipsum quoque de sanctionibus feminis si nubere attentaverint, decernimus. PL 161. 1341; vö. FRIEDBERG I. 1059.

⁴⁰ D. p. C. 35 q. 5 c. 6: De gradibus consanguinitatis uel affinitatis, quot sint, et quomodo computandi, quibus etiam nominibus appelentur, auctoritate b. Ysidori, atque Gregorii, et Alexandri sufficienter monstratum est. FRIEDBERG I. 1277.

⁴¹ HAENEL, G. (ed.): *Lex Romana Visigothorum. Ad LXXVI librorum manu scriptorum fidem recognovit, septem eius antiquis epitomis, quae praeter duas adhuc ineditae sunt, titulorum explanatione auxit, annotatione, appendicibus, prolegomenis*. Lipsiae, 1848. (repr. Aalen 1962) 409.

⁴² *Decretum Gratiani emendatum et notationibus illustratum una cum glossis, Gregoriis Pont. Max. iussu editum. Ad exemplar Romanum diligenter recognitum*. Lugduni, 1584. 1851–1852.

⁴³ Vö. *Decretum Burchardi Wormatiensis* 7. 28.

⁴⁴ L. 5. jegyzet

⁴⁵ Bruxelles, Bibl. Royal MS 1817. Fol. 126r-127v; BAV Vat. lat. 1358. fol. 0v; BAV Vat. lat. 1359. fol. 120v; BAV Vat. lat. 1360. fol. 77v.

⁴⁶ Cf. BAV Vat. lat. 1357. fol. 157v; London, British Library Royal 11 D VII Fol. 217ra-217vb; Cambridge, Corpus Christi College Ms. 19 fol. 211vb; Paris, Bibliothèque Nationale lat. 14315. fol. 200r.

⁴⁷ IP 7. 90: Primo gradu superiori linea continentur, pater et mater, inferiori filius et filia. Quibus nullae aliae personae iunguntur. Secundo gradu continentur superiori linea avus et avia; inferiori, nepos et neptis. Interversa frater et soror. Quae personae duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Quae personae sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum quae in quo gradu subsistunt, ipse ordine duplicantur. Illae personae in secundo gradu, ideo duplices appellantur, quia duo avi sunt, et paternus est et maternus est. Item duo genera nepotum sunt, sive ex filio sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt; id est aut frater patris, aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur. Tertio gradu veniunt supra proavia; infra pronepos, proneptis. Ex obliquo fratris et sororis filius vel filia, patruus, amita, id est patris frater et soror, avunculus matertera, id est frater matris et soror. Quarto gradu veniunt supra abavus et abavia, infra abnepos et abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos, neptis patruelis, frater, soror, patruelis, id est patruus filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculi et materterae filius vel filia. Amitinus, amitina, id est amitae filius vel filia. Itemque consobrini qui ex duobus sororibus nascuntur; quibus accessit patruus magnus, amita magna, id est paterni

tartozik, amelyeket Luccai Anzelm kánonyűjteményének⁴⁸ „Bb” verziója is átvett, mint kiegészítő anyagot.⁴⁹ A Skóciai Nemzeti Könyvtár, Edinburgh, Ms. 18. 8. 6 két „vérokonásági fát” is tartalmaz egymás után. Az első (fol. 86v) abban az általános formában, ahogyan az Ivo és Anzelm gyűjteményeiben szokásos. A 'pater' és a 'mater' a középpontban helyezkedik el, és a táblázat egészen a hatodik vérokonásági fokig kiterjed, minden lehetséges irányban. A táblázat egymáshoz illesztett négyzetek használnak az egyes fokok szimbolizálására. Ez a forma a Paulus művében szereplő forma II módosított változata.⁵⁰ A fol. 86v jobb alsó sarkában találjuk az adott könyv végére utaló megjegyzést.⁵¹ A második táblázat (fol. 87r) sokkal elegánsabb, az atyának és az anyának a hozzávetőleges ábrázolásával is kiegészül a szokott szerkezet, akik kezükkel egymást tartják, mintegy szimbolizálva a családi kapcsolatot. Ez az 'arbor' köröket használ az egyes fokok szemléltetésére, melyeket négy – négy oszlopba rendez, mind az apa, mind az anya oldalán, egészen a hetedik fokig. Ez a típus jóval közelebb áll ahhoz az ábrázoláshoz, amit a *Decretum Gratiani*-ben találunk.⁵² A pergamen állapota mindkét vérokonásági táblázatnál jól mutatja, hogy a kódex leginkább használt részéről van szó. Csak a fol. 61v–63r-ig tartó szakasz állapota mérhető a vérokonásági táblázatokéhoz, amelyek szintén a házassági fejelemmel kapcsolatos kánonokat tartalmaznak,⁵³ továbbá azok a korábban

avi frater et soror, avunculus magnus, matertera magna, id est aviae tam paternae quam maternae frater et soror. Quinto gradu veniunt supra, atavus atavia, infra adnepos adneptis. Ex obliquo fratris et sororis, pronepos proneptis fratres patruales, sorores patruelis, amitini, amitinae consobrini consobrinae, filius vel filia. Propius consobrina, id est patruis magni amitae magnae. Avunculi magni, materterae magnae filius vel filia. Quivis accrescit propatruus et proamita. Hi sunt proavi materni frater et soror, proavunculus, promatertera; hi sunt proviae paternae maternaeque frater et soror proaviaque magni materni. Haec species nec aliis gradibus quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest. Sexto gradu veniunt supra tritavus tritavia. Infra trinepos trineptis. Ex obliquo fratris et sororis adnepos adneptis. Fratres patruelis et sorores matruelis, amitini amitinae, consobrini, consobrinae. Patruis magni, amitae magnae, avunculi magni materterae magnae. Neposnepotis propioris consobrini filius et filia qui consobrini appellantur. Quibus ex laterae accrescunt propatruus, proavunculi, promaterterae, filius vel filia adpatruus, adamita. Hi sunt abavi paterni frater et soror. Abavunculus, abmatertera, hi sunt abaviae paternae maternaeque frater et soror abavique materni. Haec quoque explanari amplius non possunt quam ipse auctor disseruit. Septimo gradu qui sunt cognati recta linea, supra infraque prioribus propriis nominibus non appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris, sororis, adnepos adneptis, consobrini filii filiaeque successionis. Idcirco gradus vii constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam, nec nomina inveniri, nec successio ultra propagari potest. In his vii gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quas affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari. PL 161. 1303–1304.

⁴⁸ THANER, F.: *Anselmi episcopi Lucensis collectio canonum una cum collectione minore. I–II*. Oeniponte, 1906–1915. Vö. SZUROMI, SZ. A.: *Some observations on the developing of the different versions of the Collectio Canonum Anselmi Lucensis. (A comparative analysis of Bibliotheca Mediceo-Laurenziana S. Marco 499 with other manuscripts of Anselm's Collection.)* = *Ius Ecclesiae* (14.) 2002. 425–449.

⁴⁹ BAV Barb. lat. 535; BAV Reg. lat. 325; Paris, Bibliothèque Nationale lat. 12450. Vö. SZUROMI, SZ. A.: *Some observations on BAV Reg. lat. 325 as a witness of Anselm of Lucca's collection.* = *Ius Ecclesiae* (16.) 2004.

⁵⁰ HAENEL, G. (ed.): *Lex Romana Visigothorum i. m.* Table b.

⁵¹ A másoló elhibázta a könyv számát, mivel „Explicit liber VI-us”-t írjt Liber Septimus helyett.

⁵² FRIEDBERG I. 1425–1426.

⁵³ Fol. 61v (Rubrica) De nuptiis quo (...) et inter personas et qua de causa debere fieri. (...) Quid sit matrimonium: Nuptie (...)

már említett oldalak, melyek a keresztelés kiszolgáltatásával foglalkoznak.⁵⁴ Nem lehet véletlen, hogy a VII. könyv megszokott vége után (IP 7. 90) egy további kiegészítő kánon olvasható, III. Sándor pápa dekretális levelei közül.

Összegzés

Egyértelmű tehát, hogy Ivo művének ez a konkrét szövegtanúja az intenzív szentség-kiszolgáltatásról és a házasság megkötésének komoly előkészítéséről tanúskodik. A kiegészítések a legmagasabb szintű kánonjogi érzékenységről árulkodnak, és egyúttal a mindennapi gyakorlatra is utalnak. Ha tehát ezeket a támpontokat összevetjük az első két, számozatlan fólió (a bírósági eljárás vázlatával) és a kódex méretének adatával, minden kételkedésünket félre téve állíthatjuk: A *Panormia* gyűjtemény ezen szövegtanúja egy lelkipásztori kézikönyv, pontosabban zsebkönyv, amelyet nagy valószínűség szerint valamelyik székesegyházban használhatott a kánjogilag művelt plébános.

Függelék

A kódex leírása

Edinburgh, National Library of Scotland, Ms. 18. 8. 6.

Ivo Carnotensis (S.): Panormia.

Prov. Gallia, s. XII. [2], 104 f.

Membr. 155 x 101 mm.

Poss. Sir James Balfour of Denmilne (1600–1657). Ex libris facultatis juridicae Edinburgi (s. XVIII), National Library of Scotland, Edinburgh

fol. [1r-2v.] Canones varii

(Textus fragmentus) quod usque ad terminum litis in iudicio permanebit indicatum solui nisi dns iudicatum solui pro eo cauerit. Ibi satis dare cogita quis ubi iudicium...; Actor forum rei non reu actoris sequatur...; [P]ost satisfactionem exutque parte...; [D]iutine admodis constitutum...; [P]ost hoc oram instituta...; [V]olent ad quaedam actiones...; [E]lusa dr s peti IIIor modis. Re. tpr. causa. loco. Re: V siquis pro xxx petat. Tpr. si ante diem vel conditionem petat. loco ut si quis parisi competat: quod hi debet solui...; [N]on solum agit qui actionem proponit...; [P]oter autem quis si disidat de probatione actoris... (Finis) uel xxx uel xl an.

fol. 1r-103v. Ivo Carnotensis (S.): Panormia

(Rubrica) De intentione diuine pagine...; (Textus) Habet enim omnis ...; (Rubrica) Quod omnis boni magister sit caritas; (Rubrica) De ammonicione; (Textus) Et prima quidem ammonicio ...; (Rubrica) De indulgentia; (Textus) [I]ndulgentia vero inferior ...; (Rubrica) De preceptionibus et prohibitionibus; (Textus) [P]receptiones et prohibitiones...; (Rubrica) Queste causa baptis; (Textus) [F]irmissime tene et nullatenus ...; Liber Primus (11v); Liber Secundus (11v-21r); Liber Tertius (21r-36v); Liber Quartus (36v-46v);

fol. 40v (Supplementum) Innotescat sollicitudini tue quod iudex ... (cf. Pp. Alexander III

[1059–1081] a. 1159-1181: JL 14156; X 1. 29. 6);

⁵⁴ Fol. 8v-9r. Paruulos quia parentibus (...); Baptismi iuce aliqui non implere (...). Vö. Fol. 10v-11r, 12v-13r.

- fol. 40ar (Supplementum, s. XV) dictusato quo non procedit ex caritate non ...;
- fol. 40av vacat; Liber quintus (46v-61r):
- fol. 55v-56r (Supplementum) Omnes quisitum est a nobis ex partetua ... (cf. Pp. Alexander III [1059-1081] a. 1171-1180: JL 13583; Comp. I. 1. 23. 2; PL 200. 1263); Liber Sextus (61r-76r); Liber Heptus (76r-87r):
- fol. 86r (Supplementum) Super eo uero quod ad nobis ... (cf. Pp. Alexander III [1059-1081] a. 1171-1173: JL 12180; X. 5. 39. 1-3; PL 200. 894); Arbor consanguinitatis (86v); Arbor consanguinitatis II (87r) Liber Octus (87v-103v):
- fol. 101r (Supplementum) Statuimus ut si quis simoniace ordinatus ... (cf. C. 1 q. 3 c. 15: Conc. Lateran. II. [a. 1139] c. 2); A suis episcopis...; Precipimus etiam episcopi ... (cf. C. 21 q. 4 c. 5: Conc. Lateran. II. [a. 1139] c. 4); Illud autem quod in sacro calcedonensi ... (cf. C. 12 q. 2 c. 47: Conc. Lateran. II. [a. 1139] c. 4); Decreuimus ut hi qui in ordine... (cf. D. 28 c. 2); Ad hoc predecessorum nostrorum gregor. Vii, urbani et pascalis romanorum ... (cf. C. 27 q. 1 c. 40: Conc. Lateran. II. [a. 1139] c. 7-8); Praua autem consuetudo et detestabilis ... (cf. Conc. Lat. II. [a. 1139] c. 8); Decimas ecclesiarum qualis in usum...; Ibi est gnde studiu defensionis ...; Sclaria gi iudicia si habueritis ...; Qui uoluerit tecum in iudicio ... (Aug.); Non unus est superbie modus ... (Finis) efferitur.

fol. 104r <Fragmentum> Que et in rebus bonis gloria non ... (Finis) gloriam humiliatim.

Kiadás: MIGNE, I.P.: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1-CCXXI. Lutetiae Parisiorum, 1844-1864. CLXI. coll. 67-1022.

Irodalom

FOURNIER, P.: *Les collections canoniques attribuées à Yves de Chartres*. = Bibliothèque de la École des chartes (57.) 1896. 645-698; (58.) 1897. 26-77, 293-326, 410-444, 624-676. [repr. In: *Mélanges de droit canonique*. I. Ed. T. KÖLZER. Aalen, 1983. 451-678]. – LANDAU, P.: *Die Rubriken und Inskriptionen von Ivo Panormie*. = Bulletin of Medieval Canon Law (12.) 1982. 31-49. – LANDAU, P.: *Das Dekret des Ivo von Chartres: die handschriftliche Überlieferung im Vergleich zum Text in den Editionen des 16. und 17. Jahrhunderts*. = Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung (70.) 1984. 1-44. – FRANSEN, G.: *La tradition manuscrite de la Panormie d'Yves de Chartres*. In: *Proceedings of the Eighth International Congress of Medieval Canon Law*. (San Diego 1988) [Monumenta iuris canonici C/9], Ed. S. CHODOROW. Città del Vaticano 1992. 23-25. – SZUROMI, Sz. A.: *Roman Law texts in the 'A', 'B', 'C' recension of the Collectio Canonum Anselmi Lucensis, and in BAV Vat. lat. 1361*. (A comparative overview on the influence of the Roman Law on different canon law collections up to the Decretum Gratiani). In: *La cultura giuridico-canonica Medioevale premessa per un dialogo ecumenico*. Ed. E. DE LEÓN, N. ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS. Milano, 2003. 437-467. – BRETT, M.: *Editions, Manuscripts and Readers in Some Pre-Gratian Collections*. In: *Ritual, Texts and Law. Studies in Medieval Canon Law and Liturgy Presented to Roger E. Reynolds (Church, Faith and Culture in the Medieval West)*. Ed. K. G. CUSHING. R. F. GYUG. Aldershot, 2004. 205-224. – SZUROMI, Sz. A.: *Work in progress*. – *The transformation of the cathedral teaching to the university instruction of the canon law at the end of the 11th Century*. = Zeitschrift der Savigny-Stiftung Kanonistische Abteilung (91.) 2005. 758-766.

Bibliográfia: BORLAND, C. R.: *A Catalogue of the Medieval Manuscripts in the Library of Faculty of Advocates at Edinburgh, compiled during the tenure of Carnegie Research Scholarship in the University of Edinburgh in the years 1906–1908. I. Theology*; Edinburgh, 1909. 241. – CUNNINGHAM, I. C.: *Sir James Balfour's Manuscript Collection: The 1698 Catalogue and other sources.* = Edinburgh Bibliographical Society Transactions VI/6 (Session 1997–8, 1998–9. Edinburgh, 2004. 224 [197].

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O. PRAEM

Thúri György ünneplése 1600-ban és későbbi kiadványai. 1619-ben fontos kiadvány hagyta el Jacobus Fischer örökösének frankfurti nyomdáját. A Bethlen István grófnak ajánlott *Delitiae Poetarum Hungaricorum* c. versgyűjtemény, amit a heidelbergi David Pareus magyarbarát fia, Johann Philipp szerkesztett, 530 oldalon mutatta be a magyarországi neolatin költészet legjavát. A „magyarországi” szó pontosan írja le az itt szereplő költőket, hiszen legjobb tudomásunk szerint a négyből három nem magyar családból származó „Hungarus” volt: Janus Pannonius, Johannes Filiczky de Filefalva és Johannes Sommer. A negyedikről, Thúri Györgyről csak röviden és hézagosan tájékoztat az *Új Magyar Irodalmi Lexikon*: nem tudja születésének dátumát és művei közül csak kettőt sorol fel, a harmadikként pedig egy olyan művet ad meg „Carmina” néven, 1600-ból, amiről zárójelben megjegyzi: „lappang”.¹ Thúri Györgyről csak az irodalomtörténészek tudják, hogy Janus Pannonius után ő volt az első jelentős nemzetközi elismerésben részesült magyar költő, hiszen 1600-ban Heidelbergben koszorús költővé koronázták.

Thúri György heidelbergi ünnepléséről már Szenci Molnár Albert hírt adott abban az előszavában, amellyel bevezette Thúri Pálnak 1616-ban Oppenheimben kiadott, *Idea Christianorum Ungarorum sub tyrannide Turcica...*c. törökellenes művét.² Magáról az 1600-os eseményről megjelent kiadványt azonban mindeddig nem ismertük. Most a boroszlói egyetemi könyvtár jóvoltából,³ ahol 336.654 jelzet alatt őrzik Johannes Philippus Pareus *Laurea Melissaea* c. 16 lapos nyomtatványát, fény derült a heidelbergi koszorúzás idején kibocsájtott füzetre, amelyik Paul Melissus költeménye mellett több szerző, köztük két magyar latin nyelvű verseit is tartalmazza. A Melissus rangjait felsoroló alcím alatt a címlapon még ez az esemény-pontosító alcím is szerepel: „Una cum GEORGIO THURIO Pannonio, coronavit, Die XX. Decemb. Qua MELISSI fuit Natalis LXII.” Mivel a címlapon Jacobus Monaviusnak írt kézírásos ajánlás látható, bár az ajándékozó nevét a versfüzet bekötésekor levágták, feltételezhetjük, hogy azt vagy Melissus, vagy esetleg valamelyik Pareus küldte el a boroszlói humanistának.

Paul Melissus-Schede (1538–1602) már jóval korábban, elég fiatalon elnyerte a koszorús költői címet. Ezután beutazta egész Európát, még Angliában, sőt Magyarországon is megfordult, sok helyen lakott, mielőtt fel nem ajánlották neki a heidelbergi főkönyvtárosi állást. Ami Melissus magyar élményeit illeti, azok közt volt egy rendkívül drámai 1566-ban, Sziget eleste után: az újlatin költő ekkor Miksa császár táborában tartózkodott és jelen volt, amikor a nagyvezér követe átadta a császárnak Zrínyi Miklós levágott fejét- sőt, mint azt később egyik versében megírta, Melissus egy percre kezében tartotta a gyolcsba csomagolt fejet!⁴ Később is megőrizte a magyarok iránti rokon-

¹ *Új Magyar Irodalmi Lexikon. III. P–Zs*, Bp. 1994. 2086.

² *Szenci Molnár Albert válogatott művei*. Bp. 1976. 288.

³ Itt szeretném megköszönni a boroszlói egyetemi könyvtárnak a mikrofilm megküldését.

⁴ Vö. GÖMÖRI György: *Az 1566-os év és Zrínyi Miklós Paul Melissus költészetében.* = Pannon Tükör 2005. 6. sz. 48–50.